

Holenderskie bydło Lakenvelder – charakterystyka rasy

Dorota Szablicka, Marcin Różewicz

*Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Bioinżynierii i Hodowli Zwierząt,
ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce*

Na przestrzeni lat, podczas długiego procesu udomowienia różnych gatunków zwierząt powstało wiele ras. W procesie domestykacji i wytwarzania ras znaczący wpływ wywarł człowiek, ale także warunki środowiskowe. Osobniki najbardziej przystosowane do lokalnych warunków panujących na danym terenie miały szansę przeżycia oraz rozmnażania i wydawania potomstwa. W ten sposób utrzymywała się korzystna pula genów w danej rasie, m.in. geny odpowiedzialne za odporność na choroby i inne ważne cechy. Proces ten został określony jako dobór naturalny. Człowiek natomiast dokonywał selekcji pod względem przydatnych dla niego cech, a także samego kojarzenia ze sobą poszczególnych osobników, tak aby uzyskać pożądany efekt.

Priorytety selekcji bydła znacznie zmieniły się w ciągu wielowiekowej historii hodowli tego gatunku w zależności od kierunku jego wykorzystania. Współcześnie stosuje się najnowocześniejsze modele oceny cech ilościowych oraz powszechnie wprowadza się inseminację, co ma szczególne znaczenie w hodowli bydła mlecznego. Dawniej bydło użytkowane było jucznie, a także jako dostarczyciel mięsa oraz mleka. Dwa ostatnie wymienione kierunki są aktualne do dziś, natomiast wykorzystanie juczne, oprócz wykorzystania wołów w uprawie ryżu w Azji, nie ma większego znaczenia.

Znaczący wpływ na wzbogacenie puli genetycznej zwierząt oraz powstawanie nowych ras miały migracja oraz kolonizacja nowych lądów i terytoriów (Himstra i in., 2010). Przemieszczająca się ludność zabierała ze sobą swoje zwierzęta na nowe tereny, a z tej ograniczonej puli genetycznej wyodrębniły się kolejne rasy.

Dzisiejsze użytkowanie i hodowla charakteryzują się bardziej jednostronnym typem użytkowania, np. bydła mięsnego lub mlecznego.

W wyniku selekcji genetycznej oraz powszechnego stosowania inseminacji obserwuje się zmniejszającą się różnorodność genetyczną bydła, zarówno w obrębie ras (w wyniku wrażliwego stopnia inbrodu), jak również spadku liczebności osobników bardzo rzadkich obecnie lokalnych ras. Polska również, tak jak inne kraje, doświadcza tego zjawiska, dlatego też realizowany jest Program ochrony zasobów genetycznych zwierząt, do którego zaliczono również rodzime rasy bydła: polska czerwona, polska czarno-biała, polska czerwono-biała oraz białogrzbieta. Spadek liczebności osobników lokalnych ras stanowi istotny problem w skali całego świata.

Przykładem jest również rasa Lakenvelder, pochodząca z Holandii. Bydło to zostało zaliczone do ras zagrożonych wyginięciem. Na świecie jego liczebność wynosi około 3 tys. osobników, jednak do niedawna było to jedynie około 1 tys. szt. Jest ono użytkowane w obydwu kierunkach – mlecznym i mięsnym. Stowarzyszenie hodowców w Holandii oraz Stanach Zjednoczonych zajmuje się rozpowszechnianiem wiedzy na temat tej rasy oraz produktów od niej uzyskiwanych. Pełni ono swoją rolę poprzez zrzeszanie hodowców, co ma kluczowe znaczenie dla zachowania różnorodności genetycznej bydła i omawianej rasy.

Celem pracy jest zaprezentowanie holenderskiej rasy bydła Lakenvelder z uwzględnieniem jej historii, charakterystyki wyglądu i cech budowy oraz możliwego wykorzystania.

Historia rasy

Lokalne rasy bydła są jednym z elementów kultury regionów oraz ich tradycji. Wiele regionalnych i tradycyjnych produktów spożywczych, które obecnie znów stają się bardzo popularne, powstaje na bazie surowców pozyskiwanych od dawnych ras zwierząt gospodarskich. Jest to jeden z ważniejszych elementów kreowa-

nia ich marki i promocji poza regionalnym pochodzeniem i lokalnym wyrobem metodami tradycyjnymi. Stąd, ważna jest sama historia procesu powstawania ras, która ma również znaczenie kulturowe dla danego regionu i jest swoistym rodzajem dziedzictwa danego narodu. Dawniej bowiem posiadane zwierzęta i pozyskiwane od nich produkty były podstawą bytu człowieka.

Fot. 1. Krowa rasy Lakenvelder odmiany czarno-białej
Fig. 1. Lakenvelder cow of black-and-white variety
(pinterest.com/cadyern/dutch-belted-dairy-cows)

Pierwsze adnotacje na temat bydła rasy Lakenvelder spotyka się w literaturze z początku XVIII w. W źródłach tych znajduje się wzmianki o fakcie, że krowy tej rasy były utrzymywane tylko i wyłącznie przez ludzi o wysokim statusie społecznym. Były to głównie elitarne warstwy arystokracji holenderskiej (Różewicz i Łagowska, 2015). Wysokiej jakości pastwiska o bogatej bazie paszowej pozwalały w łagodnym klimacie holenderskim na hodowlę dużych stad bydła oraz uwidocznienie się cech mleczno-

mięśnych tych krów. O dużym znaczeniu tej rasy w kraju jej pochodzenia świadczy fakt, że przywiązani do swoich krów Holendrzy, emigrując do Stanów Zjednoczonych zabierali je ze sobą. Tam też, w 1886 r. założono księgę hodowlaną dla tej rasy bydła (Pawlak, 2013). Nieco później, bo w 1918 r. księga hodowlana tej rasy została utworzona w Holandii (Sambraus, 2000). W tym czasie odnotowano dynamiczny rozwój rasy, zarówno w Holandii jak i w Stanach Zjednoczonych. Pierwsze zwierzęta zostały sprowa-

dzone do Stanów Zjednoczonych przez amerykańskiego konsula w 1838 r., a kolejne w 1840 przez pana Barnuma (Różewicz, 2016). Bydło to z powodu swojego charakterystycznego wyglądu było początkowo wystawiane w cyrku. Ich umaszczenie powodowało duże zainteresowanie tą rasą, dlatego też pewna grupa farmerów rozpoczęła jej hodowlę jako bydła użytkowego. Sukcesywnie sprowadzano kolejne osobniki do Stanów Zjednoczonych, aż do momentu, kiedy w Europie stwierdzono pryszczycę w 1906 r. Zaprzestano wtedy importu zwierząt, bazując na już sprowadzonej populacji. Amerykanie prowadzili selekcję bydła Lakenvelder w kierunku użytkowania mlecznego. Krowy tej rasy zajmowały pierwsze miejsca w konkursach zmaśniania śmietany, dlatego też rozpoczęto ich krzyżowanie z innymi rasami, co spowodowało spadek liczebności oryginalnych (czysto rasowych) osobników. Obecnie najwięcej osobników rasy Lakenvelder na terenie USA występuje w stanie Kalifornia. W prowadzonych badaniach genetycznych dowiedziono, że większy odsetek genów pierwotnych tej rasy posiadają krowy w Stanach Zjednoczonych niż w Holandii, skąd ona wywodzi się, co jest pewnym paradoksem. W latach 1950–1976 odnotowano znaczny wzrost krzyżowania bydła tej rasy z innymi rasami (Pellikaan, 2011). Kiedy jednak rozpoczęto działania mające na celu ochronę rasy Lakenvelder jako dziedzictwa narodowego oraz cennego zasobu puli genetycznej bydła, hodowcy holenderscy zwrócili się do amerykańskiego stowarzyszenia hodowców o udostępnienie nasienia buhajów tej rasy. Aktualnie bydło rasy Lakenvelder znalazło się na liście FAO ras zagrożonych wyginięciem oraz zostało objęte programem zachowania zasobów genetycznych w ojczystym kraju jego pochodzenia – Holandii.

Charakterystyka rasy

Obecność charakterystycznych cech budowy bądź umaszczenia pozwala na pewną identyfikację osobnika i jego przyporządkowanie do danej rasy. Cechy te pozwalają także na odróżnienie ras. W przypadku rasy Lakenvelder charakterystyczne umaszczenie czarno-białe z oryginalnym rozmieszczeniem na ciele pozwala odróżnić tę rasę od innych. W jej obrębie występują dwie odmiany. Najczęściej spotykana jest

odmiana czarno-biała (fot. 1), rzadziej czerwono-biała (fot. 2). Barwne umaszczenie, w zależności od odmiany czarne lub czerwone, obejmuje głowę, szyję oraz obszar nieco poza przednie nogi oraz zad z tylnymi nogami. Przez kłodę przechodzi natomiast biały pas okalający obydwie boki i brzuch zwierzęcia. Pod względem kalibru Lakenveldery są zaliczane do ras o średniej wielkości. Dorosłe buhaje osiągają wysokość w kłębie 140 cm, natomiast krowy 125–135 cm. Buhaje uzyskują masę ciała na poziomie około 1000 kg, a u krów oscyluje ona w granicach 550–650 kg.

Rasa ta powstała dość dawno i była użytkowana dwukierunkowo, lecz również dziś jej pożyteczne cechy mogą być w pewnym stopniu wykorzystywane. Bardziej preferowany jest kierunek mleczny, a mięsny ze względu na małą liczebność bydła Lakenvelder jest obecnie marginalny. Średnio w laktacji można uzyskać od krowy około 6–9 tys. kg mleka (Booij, 2012). Zawiera ono 3,5–5,5% tłuszczu oraz 3,4–3,5 białka (<http://www.motherearthnews.com>). Pierwsze wycielenia jałówek następują około 26–30 miesiąca życia. Mięso pozyskane od osobników tej rasy charakteryzuje się wyjątkową smakowitością a zarazem idealną kruchością, dzięki czemu jest postrzegane jako towar delikatesowy.

Organizacja SLOW FOOD zaliczyła mięso pochodzące od rasy Lakenvelder do bardzo wartościowych pod względem wartości odżywczej (<http://www.slowfood.nl>). Istotnym atutem hodowli tej rasy jest to, że bardzo dobrze wykorzystuje pasze pochodzenia gospodarskiego oraz rzadko występują u niej trudne porody krów. Niepożądane cechy w umaszczeniu to: białe nogi oraz pas brzuszny o bardzo nierównych, mocno powcinanych krawędziach.

Możliwości wykorzystania rasy Lakenvelder

Obecnie, ze względu na bardzo małą liczebność bydła Lakenvelder priorytetem w hodowli jest ochrona rasy przed wyginięciem i odbudowa jej pogłowia, dlatego dawne kierunki i szersze jej użytkowanie jest utrudnione. W zdecydowanej większości właśnie z wymienionego względu w dwóch głównych ośrodkach jej hodowli, czyli Holandii oraz Stanach Zjednoczonych przeważa użytkowanie mleczne.

Fot. 2. Krowy Lakenvelder odmiany czerwono-białej
Fig. 2. Lakenvelder cows of red-and-white variety
(pinterest.com/cadyern/dutch-belted-dairy-cows)

Dużą uwagę przywiązuje się do popularyzacji rasy wśród hodowców oraz planowanych kojarzeń, co ma na celu powiększenie populacji czysto rasowych osobników, utrzymanie puli genetycznej wewnątrz rasy i unikanie inbrodu. Dużą zaletą jest też to, że młode buhajki opasa się w celu pozyskiwania mięsa o dobrej jakości, jednak pochodzi ono głównie z osobników nie spełniających wymagań rasowych do dalszego rozrodu oraz posiadających wady wykluczające ich z programu dalszej hodowli. Z racji tego, że bydło Lakenvelder dobrze wykorzystuje zielonki pastwiskowe oraz pasze gospodarskie, w ojczystym kraju – Holandii wypasa się je całodobowo na pastwiskach (fot. 3). Ze względu na charakterystyczne umaszczenie oraz tradycyjne pochodzenie zwierzęta te często są utrzymywane w gospodarstwach agroturystycznych. Rasa Lakenvelder nie jest utrzymywana w Polsce, natomiast nasieniem buhajów tej rasy dysponuje jedna z firm zajmująca się jego dystrybucją. Posiada ona w swojej ofercie dwa buhaje, jeden odmiany czarno-białej, drugi czerwono-białej. Goodwill

to buhaj odmiany czarno-białej (fot. 4). W jego rodowodzie występuje wielu wartościowych przodków o dużym wkładzie w rozwój rasy, ale także wybitnych cechach produkcyjnych. Babka tego buhaja została wpisana do księgi elit. W swoim genotypie nie posiada on genu czerwonego umaszczenia, więc jego potomstwo jest zawsze czarno-białe. Posiada on genotyp kappa kazeiny: AB. Potomstwo tego buhaja cechują typowe dla rasy cechy, w tym brak białych nóg oraz wyraźnie zaznaczony biały pas, a także inne ważne cechy, jak: mocne, dobrze zbudowane nogi i racice. Drugim buhajem jest Jeroen reprezentujący odmianę czerwono-białą (fot. 5). Jego matka została wpisana do księgi elit. Potomstwo tego buhaja należy do typu lekkiego i bardzo rzadko ma wady we wzorze umaszczenia. W 2008 r. po raz pierwszy wpisano córkę tego buhaja do księgi elit. W naszym kraju nie występują czysto rasowe krowy Lakenvelder, dlatego nasienie wymienionych buhajów jest wykorzystywane raczej do sporadycznego krzyżowania w stadach bydła mlecznego.

Fot. 3. Krowy rasy Lakenvelder na pastwisku
Fig. 3. Lakenvelder cows on pasture
(shutterstock.com)

Dobre cechy użytkowe rasy mogą być przydatne w przyszłości w programach krzyżowania, choć brakuje danych dotyczących wydajności mlecznej mieszańców. Pewną zaletą może być dystans genetyczny i przypuszczenie wystąpienia efektu heterozji w pierwszym pokoleniu mieszańców bydła Lakenvelder z innymi rasami. Dwukierunkowy typ użyteczności tej rasy oraz dobre przyrosty mogą predysponować również buhajki z kójarzy mieszańcowych do opasu. Pewien procent populacji osobników mięsnej rasy Galloway posiada charakterystyczne dla rasy Lakenvelder umaszczenie z białym pasem, co może wskazywać na obecność genów Lakenvelder w tej rasie.

Program ochrony rasy

Obecnie w Holandii populacja bydła Lakenvelder wynosi około 1500 osobników dzięki opracowaniu programu ochrony tej rasy. Na początku zakwalifikowano do niego osobniki posiadające w swoim genomie 96,88% genów pierwotnych rasy. W każdą pierwszą sobotę

września jest organizowane spotkanie hodowców i wystawa mająca popularyzować rasę. Jest to również pomysł na propagowanie wśród Holendrów produktów od niej pochodzących (de Vos, 2012). Ostatnio Stowarzyszenie Hodowców Bydła Lakenvelder powołało grupę roboczą, która jest odpowiedzialna za wprowadzanie do obrotu mięsa Lakenvelder, m. in. do restauracji (<http://www.kisamen.pl>). Wiodącą rolę w hodowli oraz propagowaniu tej rasy odgrywa stacja K.I.SAMEN w Holandii, która dystrybuuje również nasienie do swojej polskiej fillii. Wspólne działania obu tych podmiotów mają również znaczący aspekt globalny, ponieważ pozwalają na zachowanie tej rasy jako jednego z elementów bioróżnorodności ras bydła domowego (Felius i in., 2015). W ramach holenderskiego programu ochrony zasobów genetycznych bydła konserwuje i przechowuje się materiał genetyczny w postaci nasienia buhajów. Od jednego reproductora pozyskuje się minimum 400 porcji nasienia (Cryoconserving van runderrassen in Nederland, 2016).

Fot. 4. Buhaj Goodwill
Fig. 4. Bull Goodwill
(kisamen.pl/offer/buhaj/253)

Fot. 5. Buhaj Jeroen
Pic. 5. Bull Jeroen
(kisamen.pl/offer/buhaj/254)

Podsumowanie

Bydło Lakenvelder jest rasą o łagodnym usposobieniu, charakterystycznym wyglądem i umaszczeniu. Reprezentuje typ o dwukierunkowej użyteczności mleczno-mięsnej, co przemawia na korzyść rasy oraz za potrzebą jej zachowania oraz popularyzacji. W Polsce dostępne jest nasienie pochodzące od buhajów Lakenvelder. Z powodu małej liczebności rasa ta została objęta programem ochrony zasobów genetycznych w jej ojczystym kraju w celu ustrzeżenia jej przed wyginięciem i zachowania jej cennych

cech oraz potencjalnie przydatnej i cennej puli genów.

Za przyczynę małej liczebności uważa się krzyżowanie z innymi rasami, stąd działania podjęte w kraju jej pochodzenia mają na celu planowane kojarzenia w obrębie rasy, co ma zachować jej czystość genetyczną i jednocześnie uniknąć kojarzeń w bliskim pokrewieństwie. Rasa ta ma duże znaczenie kulturowe dla Holendrów, a jednocześnie może być w przyszłości cenną pulą genetyczną i elementem bioróżnorodności gatunkowej bydła.

Literatura

- Booij A. (2012). Van een lakenvelder vord je gelukking. *Boerenwee*, 6: 42–43.
- Cryoconservering van runderrassen in Nederland (2016). <http://edepot.wur.nl/15137>.
- Felius M., Theunissen B., Lenstra J.A. (2015). Conservation of cattle genetic resources: the role of breeds. *J. Agric. Sci.*, 153, 1: 152–162.
- Himstra S.J., Hass Y. de, Gandini G. (2010). Local cattle breeds in Europe, development of policies and strategies for self-sustaining breeds. Wageningen Academic Publishers, The Netherlands.
- <http://www.motherearthnews.com/homesteading-and-livestock/raising-cattle/dutch-belted-heritage-livestock-zeylaf?>
- <http://www.kisamen.pl/offer/group/28/Lakenvelder>
- <http://www.slowfood.nl/index.php> (dostęp 12.11.2016).
- Pawlak H. (2013). Znane i mniej znane rasy bydła. *Wyd. Pro Agricola, Gietrzwałd*, ss. 40–41.
- Pellikaan F. (2011). Honderd ton voor lakenvelder. *Veeteelt Augustus*, 2: 18–19.
- Różewicz M. (2016). Lakenvelder – mało znana rasa bydła. *Hod. Bydła*, 2: 32–35.
- Różewicz M., Łagowska K. (2015). Bydło Lakenvelder. *Fauna & Flora*, 2 (193): 14–15.
- Sambraus H.H. (2000). Rasy zwierząt gospodarskich. *Wyd. MULTUM*, ss. 64–65.
- Vos L. de (2012). De Lakenvelder: producent van een smaakvol stukje mals vlees. *Zeldzaam Huisdier*, ss. 11–12.

DUTCH LAKENVELDER CATTLE – CHARACTERISTICS OF THE BREED

Summary

Originating from the Netherlands, the Lakenvelder (Dutch Belted) is a unique in the world breed of cattle. This dual-purpose breed is characterized by a distinctive coat. It has an interesting history of origin. However, due to the intensification of milk production, it has been supplanted by other, more productive breeds. Its numbers dropped so drastically that it was necessary to include Lakenvelder cattle in a protection programme. The purpose of this paper is to present the characteristics and history of the breed.